

FRA VANN TIL VIN?

BRUK AV RUSMIDLER BLANT AKTIVE I KRISTNE UNGDOMSMILJØER

1 SAMMENDRAG

Denne rapporten tar for seg bruk av og holdninger til alkohol og andre rusmidler blant norske ungdommer som er mellom 16 og 25 år og som er aktive i kristne organisasjoner og kirkesamfunn. Det empiriske grunnlaget er spørreundersøkelser til et utvalg medlemmer fra til sammen 14 ulike kristne organisasjoner og grupperinger. Over 1000 ungdommer inngår i undersøkelsen, noe som gjør det mulig å bryte svarene ned på ulike underutvalg basert på sosial bakgrunn, sosiale relasjoner og religiøsitet.

Rapporten viser at det er svært få som praktiserer et avholdsstandpunkt dersom de er aktive i ulike sosiale miljøer og har venner som drikker. Samtidig hevder et flertall i undersøkelsen at de drikker mindre (til dels betydelig mindre) enn dem de er sammen med. Dette tyder på at mange har utviklet måter å håndtere et måteholdsstandpunkt i et samfunn der en møter alkohol i stadig flere sammenhenger.

Hvordan forholde seg til sosiale omgivelser der alkohol er utbredt? Dette utgjør en utfordring for unge mennesker som ønsker å ha et kritisk og bevisst forhold til rusmidler. Det er det også for de religiøse organisasjonene som ungdommene er medlem av.

Sentrale funn i undersøkelsen blant aktive i kristne ungdomsmiljøer:

- Nesten halvparten av ungdommene under 18 år har smakt alkohol
- Omkring en tredel av 20-åringene drikker jevnlig alkohol
- Omkring en firedel av 20-åringene har aldri drukket alkohol
- Omkring 20 prosent av de unge i alderen 18-24 år drikker seg beruset en gang i blant
- Ca. 5 % har prøvd narkotiske stoffer, fortrinnsvis hasj eller marihuana
- Alkoholforbruket er vesentlig lavere blant aktive kristne enn blant annen ungdom
- En tredel er totalavholds, mens et flertall praktiserer et måteholdsstandpunkt
- 80 % mener at kristne miljøer bør være alkoholfrie soner
- Ca. halvparten mener at det er greit å ta seg et glass på byen etter et kristent møte
- Det er liten forskjell på hvordan jenter og gutter forholder seg til alkohol
- Noen flere gutter enn jenter har prøvd lettere narkotiske stoffer
- Forbruket øker med alderen: 20-åringene drikker betydelig mer enn tenåringer
- De som har flyttet hjemmefra har et høyere forbruk enn de som bor hjemme
- De mest sosialt aktive drikker mer enn de med en mindre omgangskrets
- De som har foreldre som ikke drikker, drikker mindre enn andre
- De som har mange venner som drikker alkohol, drikker mer enn andre
- Religiøs tro, praksis og kirkelig tilhørighet har betydning for forholdet til alkohol
- Sosialetisk konservative drikker mindre enn andre
- De som drikker alkohol er like samfunnsengasjerte som de som ikke drikker alkohol

Det norske alkoholkonsumet har gått kraftig opp når vi betrakter de siste 10 til 15 årene under ett. Samtidig rapporteres det at norske ungdommer drikker mindre i dag enn for noen få år tilbake. Hvordan fortøner virkeligheten seg for unge som er aktive i kristne organisasjoner? Drikker aktive i kristne organisasjoner stadig mer, mens utviklingen blant ungdom ellers går i motsatt retning? Har endrede drikkevaner i kristne kretser bare å gjøre med at grensene utvannes eller er det snakk om en ny og mer situasjonsbestemt moral på alkoholfeltet?

Temaet ungdom og rusmidler har stadig aktualitet og debatteres både i den kristelige og i den sekulære pressen. Samtidig mangler det konkret kunnskap på området. Hvordan er situasjonen blant unge aktive kristne? Har alkoholen fått innpass også i kristne kretser eller utgjør denne typen miljøer fortsatt en slags demning i forhold til alkoholens frie flyt? Hvilke kristne miljøer ser ut til å være mest utsatt? Jo vanligere det blir å drikke alkohol, jo vanskeligere blir det for reflekterte ungdommer å skille mellom situasjoner hvor alkohol kan forsvares og situasjoner hvor den ikke hører hjemme. Ny forskning viser at det er blitt vanlig å nyte alkohol i situasjoner knyttet til jobb, for eksempel sammen med kolleger i forlengelse av arbeidsdagen ("fredagspils"). Kan kristne miljøer fortsatt betraktes som alkoholfrie soner eller er grensene blitt utydelige også her? Hva tenker aktiv kristen ungdom omkring spørsmålet om når det er greit – og når det ikke er greit - å drikke alkohol?

En rekke undersøkelser tyder på at religiøsitet og kontakt med et religiøst miljø bidrar til å redusere bruken av alkohol. I 2010 publiserte imidlertid Nova rapporten "15-åringer - hvem drikker?", basert på data om ungdomsskoleelever i Oslo (Øia og Strandbu 2010). I medieoppslagene som fulgte ble det trukket fram at kristen ungdom tilsynelatende drakk minst like mye som ikke-kristne. Ifølge rapporten drakk ungdom i frikirkelige miljøer mer enn gjennomsnittet, mens ungdom innenfor Den norske kirke hadde det samme alkoholforbruket som de uten noen religiøs tilknytning. Den eneste religiøse gruppen som drakk mindre enn gjennomsnittet, var muslimene. Oppslagene førte til debatt blant ledere i kristne ungdomsorganisasjoner. Kunne dette være tilfellet? Var motforestillingen mot alkohol borte i kristne kretser? Bidro miljøene til indirekte å legitimere bruk av alkohol? Gjaldt dette i så fall bare for Oslo? Ved nærmere undersøkelse viste det seg at tallene bygget på et tvilsomt statistisk grunnlag. Bare omkring 30 av ca. 1600 15-åringer i undersøkelsen, tilhørte kristne frikirker. Og tilhørighet til Den norske kirke var målt på en slik måte at man ikke skilte mellom aktive og passive medlemmer. Dermed ble det tydelig at det var behov for en bred og landsdekkende studie for å kartlegge alkoholbruk blant ungdom som er aktive i kristne organisasjoner og kirkesamfunn.

I dette prosjektet ønsker vi å belyse spørsmålet om det skjer en liberalisering av unge kristnes drikkevaner og syn på alkohol, slik det har vært antydning i flere rapporter (Dyrhaug 1998, Øia og Strandbu 2010). For å kunne svare på spørsmålet er det nødvendig å gå nærmere inn på noen konkrete problemstillinger:

- Drikker ungdom i kristne organisasjoner mer alkohol enn før?
- Er det de samme faktorene som forklarer alkoholbruk blant aktive kristne og andre?
- I hvilken grad bidrar ulike former for kristen religiøsitet til å svekke alkoholbruken?

- Hvordan varierer holdning og praksis knyttet til alkohol i kristne organisasjoner?

Det samlede alkoholkonsumet i den norske befolkning har steget bratt de siste 20-30 årene. Ungdom drikker i gjennomsnitt mindre enn voksne, men forbruket varierer innad i gruppen. Enkelte unge drikker mye alkohol, især i helgene, mens andre bare tar seg et glass i ny og ne. I 1993 var det ifølge undersøkelsen Norsk Monitor 56 % prosent av befolkningen som påstod at de drakk alkohol "ofte" eller "av og til". I 2001 var denne andelen steget til 69 % prosent. Ungdom fra 18 til 24 år hadde en liknende utvikling. I 1993 var det 56 % som drakk av og til eller ofte. I 2001 var andelen 68 %. I samme periode økte de som smakte alkohol av og til blant religiøst aktive fra 26 % til 34 %. Forbruket blant religiøst aktive følger den generelle utviklingen, men det samlede forbruket ligger på et lavere nivå. Når det i samfunnet blir vanlig å konsumere alkohol i nye sammenhenger blir et stadig vanskeligere å avstå fra alkohol, også for den som i utgangspunktet har et restriktivt syn. Den norske drikkekulturen sprer seg til stadig flere områder av samfunnslivet. Samtidig meldes det at forbruket blant ungdom har gått noe ned de seneste årene. Dette kommer blant annet fram i enkelte regionale ungdomsundersøkelser (Føyland og Sletten 2011, Øia og Strandbu 2010). Er dette uttrykk for en ny trend knyttet til ungdoms fokus på kropp, helse og kosthold? Eller kan det ligge mer grunnleggende holdningsendringer bak?

Tidligere ble bruk av alkohol betraktet som moralsk galt og assosiert med "synd" i kristne kretser. Dette er en av forklaringene på at kristne organisasjoner og avholdsorganisasjoner lenge har hatt et tett samarbeid. Når noe som tidligere ble sett på som galt ikke lenger oppfattes slik av et flertall i et sosialt miljø, vil imidlertid både holdninger og praksis kunne endre seg raskt (jfr. Berger 1967). Denne typen prosesser har man tidligere kunnet observere i forhold til røyking, dans og kortspill. I dag er synet på samlivsformer, men også alkohol, i endring innenfor kirkelige miljøer (jfr. Botvar & Schmidt 2010).

I den nevnte undersøkelsen blant 15-åringer i Oslo kommer det frem at de unge drikker mindre enn de gjorde for 10 år siden. Det samme gjelder for en undersøkelse blant unge i alderen 16-19 år fra Stavanger (Frøyland og Sletten 2011). Mens 78 prosent av Stavanger-ungdommen hadde smakt alkohol i 2002, gjaldt det samme "bare" for 50 prosent i 2010. Også andelen som drikker ofte har gått noe ned. Tilsvarende funn er gjort når det gjelder andelen som røyker tobakk og som bruker narkotiske stoffer som hasj og marihuana. Stavanger-undersøkelsen sier imidlertid ingenting om hvordan religiøs tro og tilknytning slår ut på alkoholbruk. De norske ungdomsundersøkelsene trekker frem foreldres og venners forhold til alkohol som viktige forklaringsfaktorer bak de unges drikkemønster. Kanskje er det slik at også innslaget av ikke-drikkende muslimer bidrar til å holde alkoholforbruket i sjakk blant deres ikke-muslimske venner? En slik sammenheng blir antydnet i enkelte rapporter fra storbyene (Schultz 2006, Bergengen og Larsen 2008).

I dette prosjektet rettes søkelyset mot hvordan unge i ulike kristne miljøer forholder seg til alkohol - i form av holdninger og praksis. En rekke studier, ikke minst fra USA, peker på at særlig konservative former for kristendom virker modererende på alkoholbruk (for eksempel Wells 2010, Ellison et al 2008). Religiøsitet kan deles inn i ulike dimensjoner, som trosforestillinger, religiøs deltakelse og tilhørighet til et kristent miljø. Alle disse forholdene har i ulike undersøkelser vist seg å slå ut i (negative) holdninger til alkohol. Selv om mye tyder på at drikkemønsteret blant aktive kristne har endret seg, kan likevel *holdningene* til

alkohol skille seg markant fra dem en finner i den allmenne befolkningen. Det er mulig å drikke moderate mengder alkohol, men likevel ha en bevisst oppfatning om i hvilke sammenhenger en gjør det og i hvilke en lar det være.

Den norske undersøkelsen ble gjennomført som en elektronisk spørreundersøkelse i perioden november 2011 til januar 2012. E-poster med lenke til undersøkelsen ble sendt til et utvalg av medlemmene i til sammen 11 kristne (ungdoms) organisasjoner. Det var organisasjonene selv som fremskaffet utvalget. Henvendelsen gikk også ut fra organisasjonene, mens svarene i anonymisert form gikk direkte til forskerne. Etter en puring var det kommet inn noe over 1000 svar. Dette utgjør omkring en tredel av alle henvendelsene som ble sendt ut. Svarprosenten varierer noe mellom organisasjonene, men ikke så mye. Det viste seg å være en betydelig overlapping mellom organisasjonene når det gjaldt medlemmer. For eksempel er mange både medlem i Laget (Norges Kristelige Student- og Skoleungdomslag), i Skjærgårds LIVE, i KRIK osv. Det betyr at noen har fått henvendelsen via flere organisasjoner, men bare svart EN gang. Når en tar hensyn til denne overlappingen i medlemsmassen vil den reelle svarprosenten ligge et sted mellom 30 og 40 prosent. I og med at vi ikke kjenner detaljer knyttet til bruttoutvalget, kan vi ikke undersøke mulige skjevheter i responsen. Oppslutningen er tilfredsstillende sammenliknet med liknende studier gjennomført de siste årene. Den store befolkningsundersøkelsen om religion fra 2008 hadde for eksempel en svarprosent på knappe 40 % (Botvar og Schmidt 2010).